

ANTONI CONIO

TRES VIELHS PROCÈS

MARSILHÉS

1933

LES IMPRIMERIES GABELLE

CARCASSONNE

TRES VIELHS PROCÈS MARSILHÉS

Pèr ANTONI CONIO

I

Li Tribulacions d'un Tutor

Lo 16 de mai 1369, per davans sénher Otón de Terzaga, jutge dau Palais, en Guilhem de Serviera, agissent coma procurador de nobla dona Ugueta de Bou, veusa de noble senhor Bertrand de Bou, cavalier, au subjecte de l'afaire la dreïçant contra Meste Miqueu Raols, notari, a passat-temps tutor de Felipina Gregori, filha de Meste Imbert Gregori, notari defuntat, pauset li questions que seguisson au defendedor en demandant una responsa sota sarrament per caduna:

1° Felip Gregori, notari, moret en laissant son enfant Imbert coma solet eiretier,
— O cresi.

2° Per execución testamentària d'Imbert Gregori, lo defendedor fuguet tutor de Felipina, filha dau paure mesquin,
— O cresi.

3° A la mort dau testaire, sa filha Felipina fuguet son eiretiera,
— O cresi.

4° Après la mort d'Imbert e aquela de sa molher Daufina, Miqueu fuguet tutor fin qu'à la mort de Felipina.

— Cresi d'aver admenistrat li bens après la mort dis espós e que la frema moret abans son ome.

5° Felipina era minora quand moret sa grand, Ugueta, eiretet coma pus prodàn parent,

— Cresi que Felipina moret minora, mai cresi pas de la meteissa faiçon qu'aquó m'es pausat.

6° Miqueu admenistret li bens senza ne faire d'abord l'inventari,

— O cresi pas, aguent fach lo contrari de ço que m'es reprochat.

7° L'inventari trobat fuguet fach fraudulosament e ben de cavas aguent apartengut a Felipina li son pas portadas,

— Ges de responsa.

8° Ço que veni de dire es conoissut de tot lo poble,

— Cresi ço qu'ai avoat coma estant la veritat meteissa e non lo resta.

Meste Miqueu Raols respondet, de mai, dins sa defensa que, nomat tutor testamentari per lo paure Imbert Gregori, aviá plaidat tres ans de temps contra Doça, grand pairenala de sa pupila e obtengut di jutges dau Palais: Bertrand Tribolet, Antoni de Sarsiyàn e Ramón Clement, tres sentèncias que l'atribuïsseron, en dos cops, una soma de cent seissanta liuras, qu'aviá despensat quaranta-quatre florins sus d'aquel argent, coma ne fasián fe diversi reconeissenças e cartas. Li sobrava donc d'aqueu caire, a faire rasón de la resta de cinquanta-sieis florins per complir li cent seissanta liuras qu'aviá tocat.

Declaret encara aver rebut quaranta autri liuras de la part d'en G. Ugues, preneire de tot o partida d'un ostau bastit dins la carriera onte demorava Felip Gregori.

Per ço qu'era de la liquidación di bens dau paire de sa pupila, produset a l'encant una soma de dos cent trenta-sieis florins, trege liurais, uech sous.

Meste Miqueu Raols apondet que dins li cinc ans de sa tutela, aviá despensat en pensión de boca, vestits, cauçaduras e costes de malautiá ocasionat per l'entretén de Felipina, una soma de quatre cent nonanta-cinc florins, quatre liuras, uech sous, per quanta li reveniá, deducción facha di cinquanta-sieis florins mencionats pus aut, una sobra de cent cinquanta-nou liuras a prendre sus la successión. En consequència demandava que l'ostau logat per G. Ugues li revenguès.

Per prova de la veritat de son dire Meste Raols remetet puei entre li mans dau jutge, l'inventari di bens de sa pupila, dreïçat per son confraire en notariat Mestre Antoni Mercadier, inventari qu'una copiá n'era estada fornida dins lo temps, a la demandanta, ensin que lo relevat di despensas fachas per eu long de sa tutela. En acabant Me Raols afortisset que si mostrariá cortés au regard d'aqueli qu'entendrián aver, de sa part, si drechs sus li bens que deteniá, s'existissián, de Felipina Gregori. Pas mens, apondiá, si deu tenir compte di malamanhas que l'exercici d'aquela carga m'a vauguts.

Per aquesta chameta remembrava que, sus lis instàncias de la demandanta e mai a l'estigança d'Antoni de Sarsiyàn, jutge dau Palais que la favorizava, lo Viguier Pons de Monteu aviá pas crenhut de l'embarrar dins un di crotons de la presón reiala.

Fau creire que Meste Miqueu Raols l'era estat representat per ço que nos sembla a nautri: un fin compaire aguent abusat de sa tutela per cercar de faire sieuna la fortuna de sa pupila.

Lo jutge per fin d'adobar l'afaire, rendet una sentència interlocutòria qu'agradet nulament a Me Raols, bord que n'apelet.

Lo 6 de junh seguent, Joan de Quinsa, luectenent dau jutge di promieris apelacions, demandet per letra au jutge dau Palais, Onorat Sufísi, successor d'Otón de Terzaga, lis escrituras d'aqueu procès, ço que li fuguet acordat.

Ignoram ço qu'avenguet de Raols e de la successión de sa pupila. Tant si pou qu'au cors de la contesta en apelación qu'avem pas retrobat dins lis archius, ague reussit a si faire atribuir la proprietat de l'ostau de la paura Felipina Gregori.

1. — Compte de Tutela rendut per M. Miqueu Raols.

Hayso son los contes rendus *per* maystre Miquel Rahols dels bens de Felip e d'Imbert, filh sieu, notaris, haysins con tuador e-z-amenestrador de Felipona, Filha d'Imbert, davant Augier Viadyer e Gili Bonafasy, l'an MCCCLXVIII, a XVI novembres, et *premieramens*:

Mostra maystre Miquel Rahols, con tuador testamentary, con par *per* son testament fach *per* la man d'Ugo Bonacros, notary, l'an MCCCLXI, a VIII de jun, de la filha d'Imbert susdich.

May, mostra lo sus dich maystre Miquel que-z-el demandet *per* plach hahordenary *per* l'espay de III ans, contra Doussona, molher de maystre Felip de Saut, los bens deldich maystre Felip, *per* so que encorava al enfant haysins con par *per* III sentencias dadas *per* messier Bertran Tribolet, e de messier Anthoni de SSarsyhan, e de messier Raymon Clement, juge del Palays de Masselha, con par *per* cartas fachas *per* maystre P. Ameli, notari, l'an e'l jorn en aquelas contengus, de que *per* aquela sentencia a hagut, dels bens deldich maystre Felip, *per* II pars CLX lbr., de lasquals mostret *per* conoysensas dels dis juges e tacsasyon, e *per* cartas, que n'a despendut XLVIII flor. Resta que deu far razon, dels bens de maystre Felip, lody maystre Miquel tuador de l'enfant d'Imbert, flor. d'aur contant: LVI flor.

Encluda sy d'estas CLX lbr. dessus receupudas *per* maystre Miquel, *per* las II pars dels bens de Felip de Saut, es contat XL 1. reseupuda del bens de G. Ugo e *per* la cantitat susdicha, en tot ho en part a pres *per* estyma l'hostal deldich Felip de Saut, pausat en la caryara hon estava lodich maystre Felip, maystre Miquel (l'an) MCCCLXVIII, a II ginohyer.

Rent mays maystre Miquel Rahols, l'intrada del aventary dels bens d'Imbert Gregori (1), so que s'es vendut ha encant, que monta al tot: florins corent, monta: IIc xxxvi, l. xiii, S. viii.

Mays rent, maystre Miquel, l'an el jorn susdych, d'ysida que-z-a despendut *per* lodych enfant tras escrych, tan *per* sa vida de V hans e miez, e *per* vestir, e causar, e malautya que-z-ac *per* l'espazy de III hans et 1/2 entre totas ves, e enseguyas a sa mort, e *per* cantar V. S. sensals a la lumenarya de la mesa dels notaris a laz Acolas, ha flor corent, que *monta* al tot, monta: IIIc LXXXXV, l. iii, S. Viii.

Resta *que* demanda maystre Miquel que-z-a ha resebre deldich enfant, abatut los LVI flor tras escrych que restavan que-z-el devia dar dels bens de Félip de Saut, e-z-abatuda l'intrada sus escricha del encant, abatut tot, resta *que* deu resebre monta: fl. C L VIII.

Remanent l'ostal a maystre Miquel.

2. — Inventari de l'Eiretatge d'Imbert Gregori, Notari.

Ayso es lo traslat dels contes e de las razons que fa maystre Miquel Ravols, notari de Masselha, sa-en-reyre tuador testamentari de Feliponeta Gregoria, sa-en-tras filha e-s-heres de maystre Ymbert Gregori, notari sa-en-tras de ladicha ciutat, dels bens receupus *per* ello d'aquella Feliponeta *per* enventari e d'averamens *per* la manera que se ensec de demfra:

Et *premieramens* si segon los bens venidussos del enventari fach *per* ello d'aquells bens, escrich *per* la man d'Antoni Mercadier, notari de Mass., delqual madona Hugoneta, heres, n'a aguda la copia segon que es estat enformat lodich tuador.

Et *premieyramens* vendiey, yeu dich tuador, per mandament de juge, d'aquells ben tres escudellas d'argent blancas que pezavan entre totas tres quatre marcs e demiech XL. 1.
It., una taula gran, frachissa, am taulons de manjar, e doas cellas redonas, e i gran banc per pres, tot, de: XLS.
It. 1a mastra e una taula de portar pan: xxs.
It. 1 glavi amb una targeta: xxxii s.
It. 1a bredola antiga e mot de pouca valor: III s.
It. 1 candelabre de ferre: III s., III d.
It. 1 payrolet de coure: xxxii s.
It. la sartan: xxv s.
It. II astes de ferre petístz: v. s.
It., I mantell froyrat de cadís, am cadeneta d'argent: XL s.
It., Ia gonella de Bruycellas vo de senlata blanca de dona: viii l.
It., I guardacors de drap violet ebscur, de dona, froyrat en las maneguas e-s-en las faudas de sendat vert lístat d'aur: viii l.
It. I capayron de dona d'aquell mezeime drap, am fres d'aur: xxx ii s.
It., I broc a tener aygua, de pouca valor: v. s.
It., unas platas, cubertas de vellut: III l.
It., I eysuga-cap, cubert de seda, mot freol: II s.
It., III eysuga-caps, cubertz de fil blanc de canebe, viells: v. s.
It., I vel de coton e II de lín, víelhs: xv s.
It., VI lansols mílhos de los x III del *enventarí*: c. s.
It., I mantell de frumeta, víelh: v. s.
It., 1a toalhola, cabada de seda, víelha: vi s.
It., I randell víelh: III s.
It., I mantel de canet d'Imbert: xxxii s.
It., III tohalhas, III longieras e II tesses, viells et blezidas: xxv s.
It., I capsalier de lana d'obra de Fransa: viii l.
It., II coutells trenchados: XII s.
It., unas maneguas de malha: xx s.
It., una *conqueta* am manelhas traucada: XVI s.
It., I bancalet listat de lana, víelh e traucuat: viii s.
It., I bancal de lana, armejat: viii l.
It., I banc víelh, fulhat: III s.
It., I candelabre de bana de ses, víelh III s.
It., Ia lansa de pouca valor, am ferre: III s.
It., I aste de ferre, petit: II s.
It., I endes víelh, lo mílhor de los dos: III s.
It., dos caírells víelhs de lana amdos: XII s.
It., unas cuysueras de ferre: XVI s.
It., Ia servelliera: x s.
It., I paves de pesca: XL S.
It., I paves pench am lop: IX s.
It., Ia asta de lansa: II s.
It., II petístz paves penchs, víelhs: XII s.
It., II taulies de notari, víelhs: XII s.
It., IX cabedells de fil gros de canebe e tres *escanhas*: XII s.
It., III tassas d'argent e I enap sensa faysson, d'argent de cort, pezeron entre tostz vinta-una onsa. Venderon-si a pres de des-e-nou sous l'onsa d'aquellas.
It., I mantell de dona, de drap ebscur, am *penna*: x l.

It., de moneda que trobam en lo coffre d'Ymbert quant si fes l'enventari: vii lbr. rials.
It., quatre pessas de cortinas verstz: x l.
It., II culhayrestz d'argent, mot *prims*, de pouca valor: v s., iii d.
It., una passaca, taulas del liech mot freols, e dos bancs de pouca valor: xx s.
It., I matalas e I coysin: XL s.
It., la caysa mareza: XL s.
It., doas flassadas lístadas als caps, pel-razas, convengus: xx s.
It., II lansols de llin tacastz.
It., II autres lansols de llin, enties: xx s.
It., I anell am quatre *perlas*: xxx s.
It., I anell amb una perla: x s.
It., I anell am granat: x s.
It., I vergua d'aur: xxv s.
It., los pater-nostres del ambra: LX s.
It., I anell d'aur am safire: iii l.
It., I capell de *perlas*: LXIII s.
It., la sencha d'argent de l'obra de Paris: XL s.
It., II agulhas d'argent ayglas, la una *sensa* alas e l'autra amb alas: iii s.
It., II bossas dauradas e dos agulhies: xvi s.
It., II pater-nostres de pouca valor, de coralh, petistz: v s.
It., la sella de cavalcar, obrada d'osse, *sensa* estrieus: xv s.
It., II bloquies, I gran e I petit, *viélhs*: x s.
It., I *servidor* de ferre, *viélh*: iii s., iii d.
It., la corona d'argent e de peyras e *perlas*, semblant aquella de Dousona, molher de maistre Felip Gregori, de ladicha Felipona, que li fon donada en pagua *per* xxv florins quant recobret sa verquiera. Fon venduda ladicha corona: XL l.
It., una fluna d'aurelhier, de polpra, *vielha*: iii s.
It., I coffret a tenir moneda, petit: iii s.
It., una boissezeta a tenir glassa: xv denies.
It., I carryrel: iii s.
It., I escanh *viélh*, ses cubessell: viii s.
It., I escanhas *viélh*, amb cubessell rot: v s.
It., la bandiera de las armas del conte de Milet: LXIII s.
It., la crespina daurada: xvi s.
It., la calota de lin, de dona, en laqual eran cerstz botons daurastz fachs a manera de *perlas* menudas: xvi s.
It., tressados *viélhs*, *sensa* *perlas*, argent e peyras: *IIII* s.
It., I coutell de lastz, am guayna, de pouca valor: ii s.
It., I autre coutell, ses guayna: xviii d.
It., la paura cayseta de mercadier, desus fenduda, a tener moneda: iii s.
It., una tartugua vo targeta pencha: x s.
It., quatre candelabre de ferre a tener a taula, de pouca valor: viii s.
It., I autre, corralh, de pouca valor: vi s.
It., unas outras faudas de malha grossa, de pouca valor: xx s.
It., una pansiera de malha grossa de pouca valor: xx s.
It., doas miejas maneguas de malha grossa: v s.
It., dos pars d'estivals d'ome, *viélhs*: x s.
It., grans *viélhs*: iii s.
It., II brassetz e dos avant-bras de cuer, *viélhs*: iii s.

It., ay mays receput *per* los drechs que avie ladicha Felipona en los bens de maistre Felip, son avi, e de Guilhem Ugo, *per* conoycensa donada *per* messier Raymon Clement, adoncs juge del Palays de Masselha, mi fon baylat l'ostal de la Caysaria a estima, e que d'aquell si decraguan (*sic*) las despensas que foron fachas en los plasezs *per* mi taxadas eneysus con esta en l'estrument de la taxacion de las despensas, taxadas *per* messier Raymon Clement, adoncs juge de Palays que montan XLIII florins e II s., vostra las despensas fachas en l'estima d'aquell ostal, declaradas en la cedula de l'estima vo estrument d'aquella estima, es en mos contes de totas despensas que si ensegon demfra.

3. — Comptes di Despensas de Mestre Miqueu Raols.

Segon-si las despensas, *per* me Miquel Raols, tuador susdich, facha del temps que ay receput detra (s) entro a la fin de ladicha Feliponeta *per* la manera que s'ensec demfra e *per* ella, vostra las despensas que fes en las de son... ons dels bens de maistre Felip ambe Dousa, ssa molher, e *per* aver son drech.

E *premieramens* *per* dos ans contengustz en l'estrument de la taxacion dels elimens de ladicha Felipona: XLIII l.

It., *per* l'estrument del inventari e de la *confermacion* de la tua, am los d'arrestz del juge: VI l., V s.

It., *per* l'estrument de la taxacion dels elemens: XVI s.

It., *per* lo cantar del payre de ladicha Felipona: XL s.

It., paguiey a fraire Andrieu Pantalieu, lector de Sant Agustin, e *per* comandament d'Imbert, son payre de Felipona, quar lo cumeneguet a sa mort e d'ayso nostra apodixa: XVI s., VIII d.

It., paguiey *per* mandament del juge del Palays, messier Bertran Tribolet, a Guilhem Fabran en luoga de Guilhem Repalin: sous LIII, losquals devie a la ciutat de Masselha, Ymbert Gregori, *per* tres eyminas d'anona que avia agut, quant vivie, del *premier* blat de la vila, e d'ayso n'esta mandament escrich deldich juge.

It., *per* lodich mandament, al notari paguiey: XII d.

It., mays paguiey *per* mandament deldich juge a maystre Johan Audebert, notari, *per* la yssida del loguier de la botigua en que escrivie, lodich Ymbert a la cort: XX s.

It., *per* lodich mandament, al notari: XII d.

It., mays despendiey *per* far trayre la carta de l'asignacion de la verquiera de Dalfina e *per* esperansa d'aver cliuras dels bens de Maistre Felip, son avi de ladicha Felipona, lasquals *non* ay agudas *per* la condicion que hy es retenguda *per* lodich maystre Felip: XXXII s.

It., mays despendiey *per* far trayre lo testament d'Imbert, payre de ladicha Felipona: LXIII s.

It., paguiey a senhor Bayle *per* trayre lo testament de maystre Felip Gregori, avi de ladicha Felipona: LXIII d.

It., mays despendiey *per* la sentencia tant soletamens que donet messier Bertran Tribolet, juge del Palays, quant juget e conoc que Felipona era heres *per* las tres partidas dels bens de maistre Felip, son avi *paternal*: IX l., XII s.

It., *per* far la buguada dels draps lines apres la mort d'Imbert: XVI s.

It., ay may despendut apres los dos ans permies desus taxat, e *per* tres ans e demiech que malaveget aprop ladicha Felipona, tant *per* sucres confieschs, restaurans e dechastz de

meges, motos et diverssas autras poticarias, guallinas, pollasses, *perdis* e *perdigalhs* justa los *conselhs* d'aquells meges; e cabristz e ensemstz melhuramens autras viandas, de servicials, loguies o selari d'aquellas, e de meges e messions de fuocs que *non cessavan* ni nuech, ni jorn tant quant malaveget entro a la mort d'aquella Felipona, a razon de vi sous de rials *per* cascun jorn, l'un jorn portant l'autre deldich temps.

Summa entre tot comte ho lo ligent vo qui volra.

It., compriey v s. censals a la luminaria dels notaris que si fa a Nostra-Dona de las Acoas, lo jorn de la Candelosa, laysastz *per* Ymbert, son payre de ladicha Felipona: c s.

It., ay despendut *per* ladicha Felipona a vestir-la *per* lo temps de V ans passas, totas las raubas e'ls capayrons de son payre e de sa mayre, que son escrichas en l'enventari eysaptat so que desus es escrich vendut, e i mantel de blan de pauca valor que atressis a guauzit ladicha Felipona, e-s-ayso si descragua (*sic*) del enventari *per* mi fach eneyssis con despendut en ella.

It., ay despendut *per* ladicha Felipona a far-li far gonellas e cotardias e cossestz d'aquellas raubas en avarias e entre totas autras causas: xxxii s.

It., ay despendut dels lansols scrichs en l'enventari, set lansols tant *per* envelopar la petita e-s-a far pedasses a malhotar-la e far-li camies e autras necessitastz fin al temps que mori, et aquestos vii lansols si descragan del enventari eneyssis con despendustz en ella.

It., ay mays despendut *per* doas pellissas novas que a guastadas ladicha Felipona en son temps: xx s.

It., ay despendut *per* sabatas e *per* causas ha dicha Felipona *per* lo temps que visquet entre totas ves: x s.

It., despendiey l'an de mil e ccclxii, a xxiiii jorns de jun, que cantet messa novella mossen Loys Gregori, morgue de Sant-Victor de Masselha, e oncle de ladicha Felipona, frayre de son payre, *per* la uferta que li uffri ladicha Felipona, de siera: x s.

It., hac ladicha Felipona i mantel d'escarlat nou que costet entre totas causas: lv s., v d.

It., avia agut enans aquellas malautias susdichas ladicha Felipona, malautia d'escroulas e de Sant-Laurens, e *per* annar emenar-la a Sant-Johan de Sinha, entre totas causas despendiey: vi l., viii s., sal lo treball de ma persona.

It., mays fis a ladicha Felipona Ia cotardia de mesclat, nova, que costet entre totas cauzas: lviii s.

It., ay paguat *per* la censa del ostal de la Caysaria: xix s., iii d.

It., l'an mil e ccclxvii, ladicha Felipona annet a Paradis e feron-si las ensequias sieuas *per* mi dich Miquel *per* la maniera que si ensec demfra:

Premieramens la camiza nova e la tela que li fes mestier *per* lo suzari e que emportet ambe si: xxii s.

It., *per* l'ataut que emportet: viii s.

It., a la pro-femena (*de*) (que) la adobet e la cuzi en lo suzari: iii s., iii d.

It., *per* quatre entorcas de siera vo brandons: c s.

It., *per* la procession dels canorgues de la Major e de tostz que la acompanheron a la sebutura: xxxii s.

It., *per* ubrir lo vas en que fon sebelida e sa mayre, e cloure e traslatat la ossa d'Ymbert, son payre, al maistre e-s-a i home que li ajudet a dessoterrar la ossa deldich Ymbert que era sebelit ad outra part: xiiii s., viii d.

It., *per* lo pali que emportet a son sebelir: xx s.

It., als guarssons que porteron las entorcas: xx d.

It., mays aniey metre i lansol votra los vii susdichs del enventari, *per* recullir la ossa d'Imbert, si descragua atressis del enventari susdich.

It., *per* lo cantar del endeman, a la Major: xx s.

It., despendiey votra las despensas susdichas *per* far estimar l'ostal de la Caysaria e *per* cerstz mandamens donastz apres la sentencia et al pe d'aquella sentencia: x s.

It., *per* messages: ii s., vii d.

It., *per* lo mandament de l'estima donat als estimados: v s.

It., *per* la cedula d'aquella estima: x s.

It., *per* l'estrument d'aquella estima: xx s.

It., *per* lo decret del juge: xx s.

It., *per* la donation en pagua: xx s.

It., *per* lo conselh dels pròhomes que agron a estimar l'ostal: x s.

It., *per* lo treball dels dichs estimados: xxis., viii d.

It., al message que mes lo tuador *en* possession del ostal: xii d.

It., mays despendiey *per* la detencions que fes far de mi en la carsse reginal mossen Pons de Montelhs, adoncs veguier de Masselha, et a l'estancia de Dousona, molher que fon de maistre Felip, son avi de ladicha Felipona, e *per* estigacion de messier Anthoni de Sarcian, adoncs juge del Palays, que favorejava ladicha Dousona, e quar non lo volgui aquitiar de tot *en* tot que ladicha Felipona non aguessa ren dels bens de Guilhem Hugo susdich ni de son avi: x l.

It., dis lodich tuador que gran cortezia fara d'aquells e d'aquellas que entendon aver son drech deldich tuador, que a o deu aver de los bens, se he son, de ladicha Felipona, *per* razon de so que li es degut, e des trebalhs e grans dampnages que a sostengustz en ella e *per* ella, a defendre sos drechs dels bens de son payre e dels autres, en las cors e deforas, e-s-en sas malautias, e-s-en sos destorbis de son art professant si, ladicha Dousona que ladicha Felipona deguessa metre en los bens comuns de son avi, maistre Felip Gregori, los bens de son paire, maistre Ymbert, eschich en l'enventari susdich dels bens de ladicha Felipona que non ha agro fach mestier aldich tuador, votra totas las despensas, sus fachas *per* ell *per* iie florins de bon aur, sal los perilhs de sa persona e las malvolensas, mays Dieus que es drechurier juge pagara cascun de sas obras e de sas desconoycensas quar ben sap cascun que Ymbert ni sa filha non avien rendus de terra, ni de vinhas, ni de censes de que poguessan aver lurs alimens, ni lur vida a llur necessitatz e malautias en tot ni en partida.

(*Arch. Munic., F. F., Reg. di Judicaturas de 1368, Guilhem Bayle, notari*).

II

Rescat d'un captiu en Riba barbaresca

Li peças de procedura que seguisson fugueron produchas dins, un procès fach, en 1406, *per* Tomas Colomier, marchand e ciutadàn de Marsilha, qu'aviá de si plànher de Joan Didier, mestre d'aissa, tanbén de Marsilha, en sa qualitat de caución de Bertrandet Isnard, fiu de Joan, ciutadàn de Tolón, qu'aviá tractat amb Colomier, lo dissabte 15 de julh 1396, dau rescat de son paire e de son fraire Peiret, tots dos esclaus a Bogia.

Lo rescat di parent de Bertrandet si montava a la soma de 118 doblas e mieg de Barbaria, avalorats a 18 gros cadun, siá a 12 gros lo florin, una soma de 176 florins e 1

gros. Bertrandet balhet adonc a Colomier 100 florins de « regina » e 4 botas d'oli contenen 28 milheïrolas; a 3 florins la milheïrola, li botas devián fornir encara una soma de 84 florins d'aur de « regina ». Joan Didier s'estant portat garent per lo resta, Colomier, eu, s'engatget de vendre li botas au melhor pretz e prometet de rendre lo soquet, se la venda de l'oli ne donava un, en retenent 4 *deniers de lucre* per si penas.

Tanbén, coma según una nota de l'escrivàn dau bord, onte li botas sigueron embarcadas per estre carrejadas en un luec de venda, l'enfant d'Isnard e Didier costateron que l'oli s'era vendut 262 florins 6 gros, estimeron Colomier pron pagat. Mai aquest o entendet pas dau meteïs biais e lis apelet en justícia.

Lo procès s'entamenet lo dilun 5 de julh 1406, davant Joan Reinaud, licenciat en drech, jutge a la Cort reiala, e Micolau Aimeric, notari; mai Didier recuset aqueu jutge e, lo dijous 8 de julh, presentet au jutge Isoard una letra de son confraire Joan Reinaud l'informant de la cava, e li remandant l'afaire a fin que lo jutgès. Isoard assignet li partidas per lo subre-endemàn e debateron sus la recusación; cinc jorns après outra assignación e contesta publica onte Tomàs Colomier reclamet 52 florins e 9 gros a Didier coma respondeire d'Esteve-Bertrand Isnard. Didier siguet condanat a pagar, mai, plaidejaire testard, apelet d'aqueu jutjament e lo procès s'acabet, en 1409, per una senténcia arbitrala que lo condanet, per li meteïs motius, a pagar au requerent 60 florins 3 gros e mai li costs, ço que deguet l'aprendre non solament qu'au mai pende, au mai rende, mai encara que fau jamai respondre per un autre quand sias pas decidit a pagar per eu.

Aqueu procès, osca segura, es tant banau coma la máger part d'aqueli que si jutjan uei dins li tribunaus de comerci e l'avem resumit que per faire lume au legeire sur li documents següents, que lo promier, subretot, trascrit quatre cops, long di contestas successivas, merita d'estre publicat. Ne donam la segonda transcripción, la pas neta de totis, en la completant, en nota, di màgers variantas dis autri reproduccions.

I — Convencion de Rescat

En lo nom de Nostre-Senhor sia, amen. Sia manifesta causa a tos cels que aquesta present carta e scriptura veyran ni ausiran, com io, Johan Isnart, provensal de la vila de Tollon (1) associata en Provenssa, fos presonier e catiu en poder de Moros, en la ciutat de Bogia, en Barbaria, e fos en poder de mon patro per nom Massumet Hibili, mercadier de Bogia, et per letras del senhor Thomas Colom, mercader de Masselha, io Juhan Isnart fos vengut en presencia al dit honorable en senhor en Thomas Colom, mercader de la dicha ciutat de Marcelha. E davant el, genolz ficatz (2) molt piasament, a el pregant que li plagues de

1. *Associada*, 3an copia, meteïs registre. *Assetiada* ?

2. *Genols ficatz en terra*, idem.

far me tant d'almorna que el me resquatas (3) del poder de Moros et que m gites de llur poder (4), com io li prometia sobre Dieus e ma fe que nul temps d'el non partiria senssa licencia (5) tant que io l'agues planament e bona e sens nengun frau l'agues pagat e contentat a tota sa requesta e voluntat com fassem en terra de crestians. Et lo honorable senher en Thomas Colomer prenent ben piatat de mi al gran affan que ie portava (6) a volgut a mi complaire de trayre defores al poder del dit Massumet Hibili e de poder de Moros, per losquals io, Juhan Isnart, confesse e reconoyse (7) a vos en senher en

Thomas Colomer que m'aves prestades e per mi aves pagat al dit mieu patro Massumet Hibili cent e vuit doblas e migha de bon aur e de bon pes, encares mes aves pagat per me a la porta de la mar que son x doblas de bon aur e de just pes, lascals x doblas es de costuma que paga cascun catiu com hix de la terra per muntar en lo navili.

Enaysi (8) que sera per tot cent et xviii doblas e miaia, lascals cxviii doblas vos confes e reconoyse que francament e bona les aves pagadas per me sensa addit patro de qui io era catiu, lascals cxviii doblas e mieia vos promette e jure per Dieu e per los sant quatre Evangelis e quarte de comande que en far (9) qui de present, que Dieu vulha que io sia en terra de crestians de pagar vos e contentar a tota vostra demanda e requesta e de vostre procurador, e juri e prometi que nul temps de vos ni de vostres procurados non partiray mens de vostre comandament ni ysire ne per mar ne per terra, an mos pes, no ab altres (10) fins tant que a vos o al vostres procurados, planament sias pagatz e contentat de tota ladicha quantitat e dels dich cxviii doblas e meia, lasquals per mi aves pagadas encare mes, me obligue me e ma pensena e tos mos bens presens e esdevenidos on que sian ni atrobar si puescan, a totas cors

3. *Que me resgadas, idem.*

4. *O que'm gitas de lur poder, idem.*

5. *Al gran affan que ieu passava, idem.*

6. *Confes e reconosc avos Senher, idem.*

7. *En ayssso, 4na copia, carton 107.*

8. *Que en tant, idem.*

9. *No amb altres, idem.*

10. *Al estatut nou de la nostra ciutat de Marcelho, 3na copia.*

ecclesiasticas e civils, e me obliga a cartes de comande a totas las cors de la senhoria del senher rey d'Arago, tant ecclesiasticas cant civils, e-s-a totas las cors del senhor rey de Franssa, e de mon senhor natural lo rey Loys, e-s-al auditor de la cambra de nostre senhor lo Papa, e-s-a la cort del Marescal, e-s-al Petit sagel de Mon-Peylier, e-s-all estatut novel (11) de la nostra ciutat de Masselha. E renuncie a totz drech canonic e civil e-s-a totes franqueses de gleyas e armadas de senhor e de tota altra persona; que de totas me puscas trayre e gitar et empressonar et far ferrar tro a tant que vos de mi sias planament e bona pagat e contentat, e vuelh e confes que sias cresut en cort e deforas cort de vostra simple paraula de totas messions e despensas que vos e vostres procurador per recobrar del vostre. E vuelh que nengun juge, ne avocat e procurador, nenguna rellació (12), ne contrast, ne libel non puescan far, ne contrastar, an vuelh que aquesta carta valga e puesca valer davant cort e deforas cort e si puesca esmenar a concelh de tot juge e de advocatz a tot profit vostre e a tot dampnage m(i)eu. E per so con so sta e a vertat, requere a vos autres senhos mercaders e patrons e scrivans que en aquesta present carta me fassas testimoni de vertat.

Fon feyta en Bona, terra de Sarrasins, disapte a vii dies del mes d'aost, l'an de la nativitat de Nostre-Senhor mil quatre cens.

Io, Benvengu de la Cera vahi, de Valencia, a requesta deldich Juan Isnart, escrieuta (13) la present scriptura e fau hi mon senhal.

Io, A. de Calledes, mercader et ciutadan de Malhorquas, me stant en Bona, terra de Sarrayns, a requesta del demunt dich Johan Isnart, llas testimoni de veritat ambe cosens de amunt dics, li per maior fermetat de sa man y pauset son sagel (14).

11. *Advocat o procurador, nenguna dilation, 4na copia.*

12. *Ay scripta... fas hi mon senhal, 3na copia.*

13. *Mayorcas, ara stant en Bona, terra de Sarrasins... damont dich Juhan Isnart, fauc testimoni de vertat en las causas damon diches, e per maior fermetat scrivi de la mia man e pausi lo sagel de la rason, idem.*

14. *Ieu, Costantin Dardouin, patron de lynch... fauc testimoni... pausi mon sagel, idem.*

Io, Contasti Dardouin, patro de ley (15) stant en Bona, fas testimoni en la present scriptura a la requesta deldic Juhan Isnart, e ay scricha de la mia man e posí mon sagel.

Hinart Bermon (16), mendelenh, stant en Bona, fas testimoni a la present scriptura, a la requesta del susdich Juhan Isnard e-s-ay scrich de la mia man e pausi mon senhal.

Ieu, Clari Boianh, scriván de linh, stant en Bona, fauc testimoni a la present scriptura a la requesta del susdich Juhan Isnart e-s-ay scrich de la mia man e pausi mon sagel, laqual garentia ay ratificada per comandament de monssen lo Juge de Palays e-s-a la requesta del senhor en Thomas Colomer per tant cant la mia garentia desus es strassada e non si podia ben legir ni clarificar e ladita ratificacion ay scrich en la cort, a xxviii de setembre, l'an mil miii e vi.

2. Compte de la Venda de l'Oli

Item, vendet Thomas Colomier a xvi de setembre, iii botas d'oli per pres de xxxv doblas la bota, son doblas cxxxv; fl. clxxxviii, gr. vi (17).

Item, plus vendet a Bona, a xxx de setembre, una bota d'oli xxxx doblas (18), que son fl. LX.

Item, e-s-z-ieu, Aycart Vedel, ay escriche ayso per comandament de Thomas Colomier, mercadier nostre e patron en partida.

(Arch. Munic., F. F., Reg. di Judicaturas de 1408, notari Antoni Audibert, e mai aqueu de 1406, notari Peire Fresquiera)

III

Un mainatge mau-apariat

Lo dimecres 16 de mai de 1424, Silona, molher de Joan Cauviera, si presentet davans Victor de Petra, cavalier e viguier,

15. *Hinart de Bermon, dansellen, estant en Bona... a la requesta deldit Johan, 1ra copia. Aquest verset existis pas dins la tresena copia.*

16. *L'escrivàn s'engana, li 135 doblas donan 2430 gros, sia 202 florins, 6 gros.*

17. *Dins lo procès en apelacion, l'escrivàn dis 30 doblas, mai aqui l'a tanbén error, que li 60 florins donan 720 gros, sia 40 doblas.*

18. *Veicita una notula sus papier destacat, presa de segur per l'escrivàn au moment de la discussiòn sus la venda di quatre botas d'oli, per se n'ajudar dins la redaccion de la contesta:*

Elo non dis que l'oli non a servit a recatar son payre, ni son frayre e son.... en recatat d'autres caytius; fon per tal quon non los pogy aver en aquel viage e quonvenia que l'oli si vendet quar non lo podia laysar daves sedemi en poder de los Moros, quar yeu

m'en venge, an toquant yeu l'avia per paor de l'armada dels Catalans ». In Peire Fresquiera, reg. de 1406)

sesent davant la porta de la partida bassa de l'espitau dau Sant-Esperit. Aquita, en frema onesta que crenhe pas de veire la gent badauda di plaças publicas s'acampar per conóisser la vida de son ostau, acuset son ome de degalhar sa fortuna propria, ja reducha de cent florins per lo paire de Silona quora aquest venguet viure amb sa filha e son filhat. Si planhet tanbèn de ço que son ome avia fach pas mau de pichots deutes, e de l'aver respondut qu'amb de baceus cada fes qu'ela li demandava d'explicación sus aquò. De mai, l'acuset d'aver esclapat una caïssa onte, dau temps de la destrucció de la vila, aviá sauvat sa fortuna e de li n'aver raubat cent florins, probablament dins l'estigança de remplaçar aqueli que son suegre aviá retirats de la verquiera de Silona.

L'esposa arguïssiá d'aquò per fin que lo viguier vouguès ben l'acordar l'admenistración personala de si bens; esta mesura devent l'estauviar, pus tard, de tornar si plànher de cavas parieras davans la justícia.

Malastrosament per Silona, son ome respondet, dins sa defensa, que reconoissiá de vertadier dins sa dicha que la demenición de cent florins facha per son suegre a la verquiera de sa molher. L'acusava, de mai, d'aver, amb sa maire, acapatat si propri beluras de familha.

Silona esprovet lo besonh de díscutir la rebecada maritala. O faguet amb tant de pegin que son ome, encanhat, preguet lo viguier de comandar “a la dicha Silona que, lis obsequiaus servicis reaus e personaus ague d'entreprendre e faire, de nuech e de jorn, coma tota bona molher deu faire e rendre a son ome”.

Lo viguier ne faguet son profiech e condanet Silona a reprendre la vida comuna, e mai Joan Cauviera a reconéisser la verquiera de sa frema.

Aquesta senténcia faguet tant d'efiech qu'un taceu sus d'una camba de bos. La prova n'es que lo peirastre de Silona adreicet, gaire après, una suplica au viguier, lo pregant de provesir, au pus leu, a la publicación di garantidas entendudas e examinadas tocant la verquiera de Silona. Terrorizada que mai per son ome, aquesta ausava pas, en efiech, reclamar li mesuras necitas a la sauvagarda de son ben. Que, maudespiech de l'arrest rendut, Joan Cauviera s'encarava a pas reconéisser la verquièra de sa frema, que contuniava de bacelar coma un popre e pregitava de pus bela a aqueu prepaus, au grand esbaudiment de la vesinança.

1. - Planhas de Silona contra son Espos

Afin e per so que vos, mossen lo Viguier, sias enformat de las causas de lasquals Siloneta, molher de Joan Calviera, si rencura e demanda a ella esser restituidas per lodich Joan Calviera, dis e prepausa ladicha Silona que lodich Johan, marit sieu, a agut e receput vivent lo payre de ladicha Siloneta, e en diminution de sa verquiera, en moneda nombrada: c flor.

Item, plus e aprop la mort de son payre, a agut e receput de ladicha Siloneta e per sas mans, en moneda nombrada: cxxiii flor.

Item, a pays agut, laqual a pres de sa propria ancturitat, encontenent que lo payre de ladicha Siloneta fom mort, l'ostal propri de ladicha Siloneta an tot lo froyre que era dedins; entre las autras causas dos vaysselladas de vin vermelh, en lasquals avia en cascuna xvi milherolas de vin e plus.

Item, plus iii botas plenas de vin blanc, tenent cascuna vii milherolas e 1/2, loqual vin tot lodich Joan vendet e pres l'argent, so es asaber: lo vin vermelh a pres de xvi s., la milherola, e lo vin blanc à 1 fl., e a ix gros lo mens.

Item, que vendet lo froyre tot del ostal o la major partida al enquant, sensa que jamays en aia reconegut ren, ni a volgut reconoysser.

Item, que a culhit de deutes menudies pron, delsquals jamays non me n'a fach razon mays, car ladicha Silona lo requeria totjorn que li reconegues; en luega de reconoyssensa, el la batia e la malmenava malamens, e ayso sap tota la veynansa, e per so ella non s'en ausava rancurar ni s'en es rencurada fin aras.

Item, plus, aprop la destruction d'esta vila con os causa que ladicha Siloneta agues salvat e gardat del sieu propri c florins en moneda, lodich Joan del bel fach li ubrí sa cayssa e los pres, e los emportet, e n'a fach a son plazer.

Item, otra todas aquestas causas, a pres continuadamens tos los frucs de sas vinhas e los si es apropias, per so, mossenhor lo Viguiet, suppliqua ladicha Siloneta a la vostra magnificencia que, per pietat e per misericordia, attendent que lodich Johan, marit sieu, a consumat e jugat tot lo sieu e mays tot so de ladicha Siloneta, exceptat alcuna petita quantitat que s'es atrobada e messa per inventari en una cayssa (la) qual es en l'ostal de la mayre de ladicha Siloneta, e laqual li era aguda prestada que, almens, aquella quantitat que s'es atrobada, afin que ella aia de que si pueca sostentar e aquistar sa vida, li sia baylada (e despachada, mot escarsa) e desliurada, e non ren mens requier que sia devedat aldich Johan, marit sieu, que d'aqui anant non si intremeta de la administration dels bens sieus parafrenals qual que sian.

E suplican mays a vos, mossen lo Viguiet, que, breumens, li vulhas far justitia, d'aquestas causas afin que ella non aia hucayson d'aver plus de debat ambe lodich Johan, marit sieu, reservant-li sobre los bens deldich Johan, en cas que si atrobessan, que ella pueca demandar so que lodich Johan avia mays agut del sieu.

2. - Defensa de Joan Cauviera.

Contra alcuna exposition per via de querimonia facha a la magnificencia de vos, monsenhor lo Veg(u)ier, per la part de Silona, molher de Johan Calviera, en romans dechada contra lo davant dich Johan, marit sieu, respont lodich Johan en la forma que s'ensiech:

Et primo a la primera, hon pauza e dis que lodich Johan ha agut, vivent lo payre de ladicha Silona, fl. c en deminucion de sa verquiera, respont lodich Johan que vertat es, que el ha agut Iosdich c fl. en amerment de so que li era estat constituit e assignat, coma sap Guilhem Lort que en fon fermansa, e aquellos el ha reconegut coma sta per carta.

Item, Plus dis en lo segon capitol que, apres la mort de son payre, el ha agut per las mans de ladicha Silona cxxiiii fl., respont que, sal la reverensia de monsenhor lo Veg(u)ier, non es eneyssins, car si el los ages agus el n'agra fach reconoyssensa con es acostumat e far si deu.

Item, al tes capitol que dis: ha mays agut, lo cal ha pres la mort de son payre, l'ostal e lo froyre d'el, e doas vaysselladas de vim el ha agut, respont que non es ver, an deguda reverensia parlant, car ella es romanguda heres de son payre, e tot romans en las sieuas mans coma filha e heres.

Item, al cart capitol que comensa: Item, plus iii botas de vim blanc, etc., nega lo davant dich Johan, lo davant dich vim aver pres e vendut, car si fach vo ages, el en confessaria veritat.

Item, al sinquen capitol que comensa: Item, que vendet lo froyre, etc., nega jamays aver vendut negun froyre, de sa molher, car si fach vo ages, el lo agra reconegut

prodomalment, e non li avia ves sench vendre rem, car avia pron de sy e, si si trova negun froyre aver vendut, dis que ella l'a vendut e non el.

Item, al seyzen, que comensa: It., que a culhis deutes menudies, etc., nega lo davant dich Johan aver culhit neguns sieus deutes, ni aver-la batuda per aquo, ni ella aver far rancura que sia manifesta a la vesinansa, car si fos, los vezins n'agran agus sintime(n)s.

Item, lo seten, que comensa: It., plus apres la destruction d'esta villa, etc., hon pauza que ella avia salvat c. ff. en moneda, loscals lo davant dich Johan pres en sa cayssa, e los en dech portar; nega lodich Johan aver neguns denies sieus, ni aver tengut la clau de sa cayssa, car non li let de pendre los sieus propis, loscals son stas per trobar en l'ostal soterras, con es enformat lo conhat d'ella que, de voluntat deldich Johan, ha cercat son hostel, e trobat.

Item, al huchen capitol, que comensa: It., vostra totas aquestas causas, etc., hon, parla que lodich Johan ha receput los fruchs de las vinhas, nega lodich Johan los frus d'ella aver receput, car d'aquels que si son recepus ho reculhis son stas mis en son hostel, de loscals ella, como dona, ha agut haministración, e los ha vendus e governas como fan las autras donas heretieras.

Item, al noven, que es lo redier, hon requier que li sia administrada breu justicia, requer lo davant dich Johan que semblantment li sia facha ad el, so es li sia facha restitution de sos denies e juhels, loscals tenon ella e sa mayre, que son propis deldich Johan, de losquals el puesca husar e mercadegear per sostention de sa vida e de ladicha molher sieua, en lo cas que tornar vuelha coma tota dona de ben deu far, car el si perhufis usar e vieure e conversar pacificamens amb ella e la provezir en tota la forma que tot home de ben deu provezir sa molher, autramens el protesta que per el non sta ni stara que el non ho fassa, e non ren mens requer lodich Johan que l'ostal en loqual ella e sa mayre demoran, loqual li es obligat per la costitution e assignation de la verquiera de ladicha Silona li sia despachat, en loqual el amb ella em sa mayre, si li plas, puescan pacificament star.

Demanda seinblanmens que lur sia entredich la vendetion que fan de las ferramentas e me(r)cancias que si son atrobadas en l'ostal apres lo fuoch, lascals menudieramens vendon, distraon e alienan.

3. — Replica de Silona

A las respuestas fachas per Johannet Calviera a las demandas o expositions fachas per Siloneta, sa molher, davant vos mossen lo Viguier, repplica ladicha Siloneta en la forma que s'en sec.

E premieramens, layssada la primera resposta, car d'aquella es contenta.

A la segonna que nega e dis lodich Johannet non aver agut de ladicha Siloneta apres la mort de son payre cxxiii fl., replica e dis ladicha Siloneta que el los a ben agut e los avia reconneguts, ayssin con estava nota preza per la man de maystre Aventuron, notari, e publicada en presencia de bonas garentias, e aysso ella si perhuffris de prohar.

Item, a la tersa resposta, ont lodich Johan nega e dis non aver pres l'ostal e lo froyre del payre de ladicha Silona, e mays las vaysselladas del vin, replica ladicha Siloneta que, ben que ella sia heretiera de son payre, lodich Johan a pres tot de bel fach volgues ella que non, e aysso ella entent a prohar.

Item, a la quarta resposta, ont nega aver vendut las iii botas del vin blanc, replica ladicha Siloneta, coma ella entent a prohar ho que ella las a vendudas.

Item, a la sinquena resposta, ont nega ayssi ben aver vendut lo froyre de ladicha Siloneta, replica ladicha Siloneta que ella prohara ben cossins l'a vendut e pres l'argent

cant si vendia, e ayssso prohara ella per tota la veynansa, e mays per aquels que encantavan.

Item, a la seyzena resposta, replica ayssi ben que ella prohara ben coyssins a culhit los deutes, e car ella si rancurava la batia, e ayssso prohara ella per tota la veynansa.

Item, a la setena resposta, ont nega aver pres los c fl. de sa molher, replica ladicha Siloneta que non es pas maravilha si nega aquo, car ella non o pot prohar que las causas que sont notarias e manifestas, e si podon prohar per bonas garentias, a negat e nega empero la vertat, es que el los a ben preses, e d'autres que ni avia otra los cent, aprop la destruction d'esta vila e si peruffri (s) de jurar que eneyssins es sus lo bras de Sant Anthoni o aqui ont sera aordenat.

Item, a la uchena resposta, ont nega aver agut los frucs de tos sos bens parafrenals, e dis que aquellos que si son recepus son agus mes en l'ostal de ladicha Silona, e que ella los a vendus e administras coma dona, replica ladicha Silona que ella si dona maravilha con lodich son marit nega so que ella a dich en aquel capitol, car lo es notori e non se pot negar que, aprop la mort del payre de ladicha Silona continuadamens lodich Johan a tengut l'ostal sobre dich e y a fach sa habitation continua, usant tant en liech quant en taula, del froyre de ladicha Siloneta, e administrant los autres bens que la eran; vendent cannebe, dals a segar, clavaon, ayssadas e autras diversas ferramentas que eran en l'ostal de ladicha Siloneta, e a vendut los vins que la eran, en a pres cascun an tos aquellos que a reculhit de las propietas de ladicha Siloneta, e encaras mays, dis ladicha Siloneta que cant son payre fom mort, lodich Johan pres de drap per i mantel a si, e car ladicha Siloneta non lo volia pagar, la va ben batre am bon tros de corda, e a

Item, al redier capitol con lodich Johan requer que li sia facha restitution de sos denies, quals dis que ten ladicha sa molher e sa mayre, e los joyels quals afferma que son en sieus propis deldich Johan, afin que en puesca usar e mercandeiar per sustentation de sa vida e de sa molher, replica ladicha Siloneta que lodich Johan a fach auls mercadarias del remanent que a agut d'ella e del sieu propri, so es de sa mayre e de son payrastre, delsquals s'es atrobat o si devia atrobar mays de mil flor, en denies, exceptat los autres bens que avia, losquals a tot jugat e degalhat, sal so petit que s'es atrobat que (es) nopren en comparation de so que avia o so que devia aver, perque non entent a consentir que ren li sia baylat, car farian la fin que a fach Balre, dels joyels que demandas, que dis que son sieus, dis ladicha Siloneta que el non y a ren, an son sieus propis d'ella, e los avia en son donsellagi davant que li fossa ren, perque requer que a ella sian baylas per son plazer e per son usagi, e ayssso prohara ben, ella, si besonha es.

Item, al fach del ostal, loqual ten sa mayre, dis ladicha Siloneta que ella d'aquo non si entent a entremetre, car lo debat remet a sa mayre.

Perque requer e suplica que breumens justicia li sia facha e administrada.

4. — Replica de Joan Cauviera.

Als replicas donas per dona Ciloneta, molher de Johanet Calviera, opausa et excipis lodit Johanet que aquels replicas que ladita Cilonet entent de probar per la forma que se en sec, saubat et retengut de excipir et opausar plus largamens, en cas que lodit Johanet ne aya mestier ni li sia necessari, que expressament et special si reserva.

E quant al replicat de la segunda resposta facha per ladita Cilona, excipis e opausan dis que aquel, que es obscur e multiplici, continent pluralitat e plurors caps habent altramens aytal, alqual probar ladita Ciloneta non deu (e) stre amessa; sinon que, premieyramens, lo declare et lo divisisca affin que la guarentias que ladita Cilona vol

produyre puscan claramens testifficar et depausar sus lodit replicat per la conservacion dels dreitz de las partidas.

Item, al ters replicat de ladita dona Ciloneta excipis et opausa lodit Johanet que a-z aquel probar ladita Ciloneta non deu esser amessa car aquel replicat conten negation de fach local, per las causas de verta non es alcuna probacion.

It., al cart replicat, excipis e opausa lodit Johanet que ladita Ciloneta se emplica en contradiction, o conten condicion contradictoria, et per so, si non se concorda lodit replicat, non deu pas esser de dreit amessa a probar lodit replicat.

It., al sinquen replicat donat per ladita Ciloneta, dis lodit Johanet que el non crey que sia vertat so que ela replica en la forma ni en la maneyra que se replica, ni que se pusca probar en nulha probacion, que si puescha faire degudament de drech.

Item, al seyzen replicat donat per ladita Ciloneta, excipis et opausa lodit Johannet eyssin cas cum a opausat et excipit al segon replicat, laquala resposta vol que sia ayssi per repetida et per scricha et, per so, non deu esser amessa a probar ladita Ciloneta lodit replicat.

Item, al seten replicat donat per ladita Ciloneta, excipis et opausa lodit Johanet que ladita Ciloneta se ren sospechosa e afectuosa, volen que, per sa nuda affermacion, sia cresuda, volent ayssi meteys jurar so que non l'es defferit ni presentat, et non a res mens non a fait lodit replicat ni format en la maneyra que drech ordena et, per so, enjustamens requer e nulhamens replica; requer que sia repellida o requera causa justa et someta en forma deguda lodit replicat.

It., al huchen replicat de ladita Ciloneta, lodit Johanet excipis et opausa ayssins cum a opausat et excipit al segon replicat, laqual resposta vol que sia ayssi per repetida et per scricha et, per so, dis que ladita Ciloneta non deu esser amessa a probar lodit replicat.

It., al darier replicat de ladita Ciloneta excipis et opausa lodit Johanet cum propriament a excipit et opausat et dis que puyque el es senhor de la persona de ladita Cilona, ben pet e deu esser guarda dels autres sieus bens et, non a rres mens, negua lodit Johanet, que el sia joguador ni home de aul vida, ni deffamat de tot ni de autre crim que sia.

Per so requer a vos, mossenhor lo Viguiet susdit, lodit Johanet, que vos plassia de reppellir ladita Ciloneta de ayso que contenen losdis replicas et, aquels, reicir, car ayssins se deu far de drech per las excepcions et oposicions desus dichas. Requere vos, mossenhor lo Viguiet, que vos plassia de comandar, et am ben granda pena a ladita Ciloneta que, los obsequials servicis, reals et personals, aya a impendre et fayre de nuitz e de jorns que tota bona molher deu fayre et rendre à sson marit, cum es lodit Johanet en las causas desus dichas, vostre benigne offici humilment implorant tant quant de drech ne es bengut tan solamens.

5. — Requesta dau Peirastre de Silona

Magnific e poyssant senhor, a la vostra magnificencia a plagut de ordenar l'autre jorn, non a gayre, que Johanet Calviera, mon gendre, retornes en mon hostel e far aqui sa mancion, conversant, manjant e bevent ambe mi e ambe ma filha, sa molher, ayssins coma bonas gens devon far, e que ello degues reconoysser a ma filha, sa molher, so que avia agut per verquiera; empero mossr, el es ben vengut al ostal e esta, e manja, e beu layns, mays non pas en pas, car el mi dis totjorn grans vilanias e grans injurias que non deuria dire a una esclava si l'avia e, a ma filha, non a volgut ni vol reconoysser so que a agut per sa verquiera, nonostant que en sia agut requisit en special per sos amics meteys, mays en luega de reconoysser-li sa verquiera, l'a batuda e la bat mot aspramens, senso causa e senso mesura, e non pas senso grant perill de ladicha ma filha, attendent l'estat en que es sa persona per la grueyssa, perque, mossr, vos suppliqui que per Dieu merse

vos plassa de provesir de remedi afin que major escandal non s'en esdevenga, car yen non su d'entendement ni mos amics a si panc, que el estia en mon hostel e mi diga vilanias e injurias, e coma ay dich desus, mossr, car el recusa de reconoysser la verquiera a ma filha, al mens so que si troba que a agut, e las garentias son ja ausidas e examinadas, vos suppliqui, mossr, que vos plassa de far-las publicar afin que ma filha pueca aver per sa futura cautela instrument public deldích e de las depositions sobredichas, e vos, mossr, pucas ordenar de la dícha verquiera en la forma e en la manera que a la dícha ma filha sia en segur al mens so que en atrobara o es atrobat, e aysso, mossr, vos requeri yeu, car ladicha ma filha non s'en ausa venir per paor e per temor deldích son marít.

E sobre aysso, mossr, vos supplíqui que breumens vulhas provezir car grant peril es e major s'en spera si, breumens, non si fa la proveción, car non digant Díeu de mí, mossr, mays tota la veynansa s'en dona grant meravilha de la grant crueltat e la grant malicia deldích Johannet, mon gendre.

(Arch. Munic. F. F., Reg. ai Judicaturas de 1424. Antoni Lavier e autri, notaris; carton 109).

GLOSSARI

Aquest glossari claus que li mots maleisats a comprendre legp' erli rJ iees pacu avesats au vielh provençau. Leissam is etudits lo suenh de relevar li formas foneticas e gramaticalas particularament nombrosas que podon lis interessar.

Afectuosa III, 4, *adj. fencha.*

Agulhie I, 1, *subs. m., espingolier que li femas portavan penjat a la cencha.*

Amermament III, 2, *subs. m., disminución.*

Anona, I, 3, *subs. f., blat.*

Apodixa I, 3, *subs. f., recebut, quitança.*

Ataut I, 3, *s. m. caissa de mort.*

Atressis I, 3, *adv. tanben.*

aul III, 3, *adj., marrit, dolent.*

avaria I, 3, *subs. f., cost, despensa.*

averamens I, 2, *subs. m. pl. verificacions, declaracions.*

bloquies I, 2, *subs. m. pl., bloquier, escut.*

Bancalet I, 2, *subs. m., tapis de taula.*

boissezeta I, 2, *petita boita o caisseta.*

bossa I, 2, *subs. f., borsa.*

bredola I, 2, *subs. f., desca, canestela.*

Cabada I, 2, *adj. cabada, ajustada i bots.*

cairell I, 2, *subs. m., garnidura de passamanaria.*

canet I, 2, *subs. m., mena de drap.*

cantar I, 3, *subs. m., servici funebre, absouta.*

capsalier I, 2, *subs. m., cabessier o coissiniera.*

carrayrel I, 2, *subs. m., cairier ?*

carsse I, 3, *subs. f., jaula, presón.*
cautela III, 3, *subs. f., cautela, caución.*
cella I, 2, *sub. f., cadiera.*
clavaon III, 3, *subs. f., per clavason, ensemble de clavels.*
censa I, 3, *subs. f., drech de cens degut al senhor feudal.*
confiesch I, 3, *subs. m., confiment, confección.*
cort (argent de) I, 1, *subs. f., argent de lei febla.*
cortina I, 2, *subs. f., cortina, ideu.*
cosset I, 3, *subs. m., vestit de margas amplas sarrat a la talha.*
cotardia I, 3, *subs. f., cota, mena de rauba.*
coure I, 2, *subs. m., coire.*
crespina I, 2, *subs. f., franja, ornament de cap di femas.*
cumeneguet I, 3, *verb. a la 3e pers. del sing. del passat definit, comuniet.*
cuysuera, *subs. f., part. de l'armadura que cubrissiá la cueissa.*

Dampnages I, 3, *subs. m. pl., prejudicis, dams.*
dechat I, 3, *subs. m. ordonància de metge.*
demfra I, 2, *adv., çai jos.*
demunt-dit II, 1, *adj. dessusdit (catalanisme).*
donsellagi III, 3, *estat de joventia abans lo maridatge.*
devedat III, 1, *adj. defendut.*

Ello I, 2, *pron. pers., eu o el.*
encorar I, 1, *verb. revenir.*
endes, I, 2, *subs. m. trespès.*
ensequias I, 2, *enseguyas I, 1, obsequis.*
entro I, 3, *prep. fins, d'aquí a.*
escanh, escanhas, I, 2, *subs. m., escabeu.*
escarsa III, 1, *adj. f. economa, avareciosa.*
escroulas I, 3, *subs. f. pl. escroulas, mena de malautiá que pretoca li glandolas del col.*
esmenar II, 1, *verb. eimendar (catalanisme).*
espay I, 1, *subs. m., espaci.*
estival I, 2, *subs. m., mena de cauçadura, bota.*
excipir III, 4, *verb. excipir, allegar una excepción.*
eysuga-cap I, 2, *subs. m., vel, mocador de cap.*

Fauda I, 2, *subs. f., bragas d'acier en malhas.*
fermansa III, 2, *subs. f., caución, garantia.*
feyta II, 1, *part. pas. f., facha (catalanisme).*
flassada I, 2, *coberta de lana.*
fluna I, 2, *subs. f., vielh prov. floisena, fluni, coberta de coissiniera.*
frachissa I, 2, *adj. f., plegadissa.*
freol I, 2, *adj. m., prim, usat.*
fres I, 2, *subs. m. orladura, galón.*
froyrat I, 2, *adj., doblat.*
froyre III, 1, *subs. m., mobles, ordilha.*

frumeta I, 2, *subs. f., mena de drap.*

Ginohyer I, 1, *subs. m. primier mes de l'annada, genier.*

glavi I, 2, *subs. m. espasa.*

grueyssa III, 4, *subs. f., prenhesa.*

guardacors I, 2, *subs. m., mena de vestit.*

Heres I, 2, *subs. eiretier, -iera.*

hix II, 1, *verb. 3e pers. del sing del ind., salis, sort, en vielh prov. eis (catalanisme).*

Io II, 1, *pron. pers., ieu (catalanisme).*

Lastz I, 2, *costat, flanc, en vielh prov. normal: latz.*

layns III, 5, *adv., adins, aqui dintre.*

let III, 2, *verb. 3e pers. del sing. del pres. d'ind. del latin licet, convèn, inf. lezer.*

ley II, 2, *linch, notas, subs. m., forma normala: lenh, bateu, vaissel.*

lines I, 3, *adj. de lin.*

listat I, 2, *adj. bordat.*

llas II, 1, *verb. 1e pers. del sing. del pres. d'ind., laissi (catalanisme).*

longiera I, 2, *subs. f., toalha o servieta longa, eissuga-mans.*

Malautia de Sant-Laurens I, 3, *subs. f., impetigo, crostas de lach.*

malaveget I, 3, *verb. 3e pers. del sing. del pas. def., foguet malaut, malauteget.*

manci6n III, 5, *subs. f., demora.*

manegua I, 2, *subs. f., marga, mancha.*

mareza I, 2, *adj. f., en bon estat, condrecha. En vielh catalàn avem: bota maresa, bota vinatera ben cuidada i aconduida (Dic. Aguil6).*

mendelenh II, 1, *subs. m., capitani de vaisseau ? per mandalenh.*

mens de II, 1, *prep. sensa (catalanisme).*

mes II, 1, *adv., mai (catalanisme).*

mesa I, 1, *subs. f., taula.*

mesclat I, 3, *adj. e subs., drap de mescla.*

messages I, 3, *subs. m. pl., uissiers, varlets de vila.*

mession I, 3, *subs. f., despensa.*

mezeime I, 2, *adj. ind., meteis, fr. m6me.*

milherola III, 1, *subs. f., mena de mesura pel vin.*

multiplaci III, 4, *adj. multiple.*

Navili II, 1, *subs. m., naviri.*

nengun II, 1, *adj. ind., cap, degun (catalanisme).*

Pali I, 3, *subs. m., drap mortuari.*

parafrenals III, 1, *adj. m. pl., parafernaus, se dis de bens de la fema que son en fora di bens dotaus e dont aquesta garda l'administraci6n.*

passaca I, 2, *subs. f., bassaca, marfega, palhassa.*

pater-nostres I, 2, *subs. m. pl., capelets, fr. chapelets.*

paves I, 2, *subs. m., pav6s, bloquier.*

penna I, 2, *subs. f.*, *forradura*.
plach I, 2, *subs. m.*, *procès*.
platas I, 2, *subs. f. pl.*, *plastrón metalic que se metiá sus l'ausberc per protegir lo piech*.
plurors III, 4, *adj. ind.*, *forma normala: plusors, mai que d'un, força*.
prodomalment III, 2, *adv. amb probitat*.
polpra I, 1, *subs. f.*, *porpra, de color roge viu*.
profemena I, 3, *subs. f.*, *onesta fema, matrona*.
profit II, 2, *subs. m.*, *forma prov.: profiech (catalanisme)*.

Querimonia III, 2, *subs. f.*, *planha, requesta judiciària*.

Rancurar III, I, *verb. se plànher*.
randell I, 2, *subs. m.*, *dentela ? o bordadura*.
reïcir III, 4, *verb.*, *regitar*.
remanent III, 3, *subs. m.*, *restant*.
repellida III, 4, *part. de repellir, regitada*.
restaurans I, 3, *subs. m. pl.*, *preparacións farmaceuticas tonicas*.
rial I, 3, *subs. m.*, *reiau, mena de moneda dis ancians comte de Provènça*.
(Romaner) III, 2, *verb.*, *romans, pas. def. 3e p. sing.*, *demoret, romanguda, part. pas., demorada*.
romans III, 2, *subs. m.*, *romàn, lenga vulgària (aquò prova qu'avem, pas a si cercar garrolha sus lis apelacións de lenga d'oc, lemosin o provençau)*.

Sa-en-tras I, 2, *adv. temps passat*.
Sendat, senlat I, 2, *subs. m.*, *tescut de seda*.
sensal I, 1, *adj. grafia normal: censal, que pretoca lo cens*.
servelliera I, 2, *subs. f.*, *grafia normala: cerveliera, mena d'eume o caso*.
servidor I, 2, *subs. m.*, *peirou*.
ses I, 2, *subs. m.*, *grafia normala: cers, cervi, cervi, fr. cerf*.
siera I, 3, *subs. f.*, *forma normala: cera, cera, fr. cire*.
sospechosa III, 4, *adj. f.*, *sospiechosa, fr. suspecte*.

Targeta I, 2, *subs. f.*, *targa, mena de petit bloquier*.
tartugua I, 2, *subs. f.*, *mena de bloquier*.
taulons I, 2, *subs. m. pl.*, *estaudels, tauliers, fr. tréteaux*.
tesses I, 2, *subs. m. pl.*, *testieras*.
toalhola I, 2, *subs. f. mocador*.
tressados I, 2, *sub. m. pl.*, *bloca per tenir li trenas de la coifadura*.
tuador I, 1, *subs. m.*, *tutor*.

Vahi II, 2, *subs. m.*, *vali, funcionari co dis arabis, governador*.
vas I, 3, *subs. m. tomba*.
vellut I, 2, *subs. m. velot, fr. velours*.
venidus I, 2, *adj.*, *venidor, que deu venir*.
vergua I, 2, *subs. f.*, *baga unida, jonc*.
vuit II, 1, *numeral, uech (catalanisme)*.

verquiera I, 2, *subs. f., dot.*

Yssida I, 3, *subs. f., revengut, renda.*

© CIEL d'Oc – Jun 2010